

Кірічук О.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету.
Науковий керівник: доктор історичних наук,
професор, професор
кафедри теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету
Грубінко А. В.*

СТАТУС АДВОКАТА В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Актуальність теми. У Стародавньому Римі адвокатура поступово перетворилася з діяльності ораторів-ентузіастів на важливий правовий інститут, що визначав функціонування судової системи та впливав на формування правової культури. Перші адвокати були насамперед політичними діячами й риториками, які використовували судові виступи як спосіб утвердження авторитету та служіння громаді, адже римське право тривалий час передбачало безоплатний характер такої допомоги. З розвитком республіканських і ранньоімператорських правових традицій статус адвоката набув чіткіших рис: поступово визначалися професійні вимоги, моральні орієнтири, допустимі форми винагороди й правила поведінки в суді. Згодом адвокати стали ключовою ланкою між громадянином і судовою владою, забезпечуючи тлумачення закону та захист правових інтересів.

Актуальність дослідження статусу адвоката в Римі полягає в тому, що багато сучасних принципів адвокатської етики, професійної відповідальності та взаємодії з судом беруть початок саме з римської правової традиції. Аналіз цього історичного досвіду допомагає краще зрозуміти витoki європейської правничої культури, оцінити еволюцію правового захисту особи й визначити засади, які продовжують впливати на сучасне бачення ролі адвоката в суспільстві.

Метою даної роботи є пізнання та аналіз статусу адвоката, його привілеїв, прав та обов'язків у римському суспільстві та чи збереглось це в сучасних судових системах.

Виклад матеріалу. У ранній період республіки адвокати не розглядалися як окрема професійна група і через це виступ у суді був насамперед формою громадянської активності й політичного служіння. "Римська правова культура на ранніх етапах розвитку була тісно пов'язана з традиціями публічного красномовства, оскільки судові процеси мали виразний політичний характер" [1]. Саме тому оратори часто використовували судові виступи не для професійного заробітку, а для зміцнення власного авторитету в суспільстві. Таке поєднання судової діяльності та політики передувало подальшому виокремленню адвокатури як сфери, що вимагає не лише ораторських знань, а й юридичних основ.

У період пізньої республіки та ранньої імперії відбувається поступова професіоналізація адвокатської діяльності. “Саме у цей час у римському праві з’являється уявлення про адвоката як про особу, чії функції ґрунтуються на знанні правових норм, а не лише на вмінні переконливо говорити” [2]. Зміна була спричинена розвитком та ускладненням судової системи, введенням нових процесуальних форм і розширенням приватноправових відносин. У результаті держава поступово почала визначати статус адвоката, встановлювати обмеження й правила щодо його діяльності, закріплюючи роль юридичних знань як ключового елемента професії.

Друге завдання дослідження полягає у докладному аналізі прав, привілеїв та обов’язків римських адвокатів, які поступово формувалися під впливом соціальних і політичних змін. Наприклад, Lex Cincia стала однією з перших спроб обмежити винагороду адвокатів, що свідчить про намагання держави зберегти моральний характер професії та запобігти зловживанням. “Ці норми мали на меті не лише регулювання гонорарів, а й захист суспільного інтересу, оскільки адвокат мав діяти не лише в інтересах клієнта, а й відповідно до загальних принципів римської справедливості” [3]. У подальшому з’явилися й інші регулятивні механізми, які передбачали відповідальність адвоката за неправдиві звинувачення, несумлінне ведення справи або навмисне введення суду в оману.

Привілеї, які отримували адвокати, були спрямовані на забезпечення їхньої незалежності та належних умов діяльності. Деякі імператорські конституції надавали адвокатам певний соціальний статус, право на особливий захист честі та можливість комунікації з посадовими особами для отримання правової інформації. Це свідчить про те, що держава розглядала адвоката як важливого учасника судового процесу, чия діяльність має забезпечити баланс між владою та громадянином

У цей же період формуються перші уявлення про правову етику та належну поведінку адвоката, оскільки саме він мав представляти сторону у суді з дотриманням високих моральних стандартів. “Римська традиція вимагала від адвоката не лише знання законів, а й дотримання чесності, поміркованості та відповідального ставлення до клієнта” [4]. Такі норми стали прототипом сучасних етичних кодексів адвокатури.

Аналіз української та європейської юридичної традиції свідчить про те, що низка ключових елементів адвокатського статусу має саме римське походження. Сюди належать принцип незалежності адвоката, право на професійну таємницю, заборона конфлікту інтересів, вимоги до кваліфікації та етичності. “Сучасна українська адвокатура в значній мірі спирається на фундаментальні засади, що були сформовані ще у римському праві, оскільки саме вони забезпечують професійну автономію та довіру суспільства до правників” [5]. Подібність простежується і в процесуальному статусі адвоката: він, як і в античні часи, є захисником прав і свобод особи та виконує функцію посередника між індивідом і державою.

Попри очевидну схожість, сучасна адвокатура має суттєві відмінності від римської. Вона характеризується наявністю чітких систем підготовки правників, спеціальних іспитів для доступу до професії та докладних етичних кодексів, які не були властивими Стародавньому Риму. Проте саме римська традиція започаткувала уявлення про те, що адвокат є важливою складовою правової системи, яка забезпечує захист особи та сприяє утвердженню принципів верховенства права та законності.

Висновки. Отже, римська правова культура стала фундаментом для становлення європейської адвокатури. Багато її принципів, зокрема етичність, відповідальність, професійна компетентність і незалежність адвоката, збереглися донині. Вони становлять основу професійної правничої діяльності та підтверджують довготривалий вплив римського права на правові системи сучасних держав.

Список використаних джерел

1. Marius Jonaitis. The Concept of Bar and Fundamental Principles of an Advocate's Activity in Roman Law. *Jurisprudence*. 2009. №3 (117). С. 299–312.
2. Bruce Frier. The Professionalization of Advocacy in the Late Roman Empire. *Jurisprudence*.
https://www.academia.edu/27943465/The_Professionalization_of_Advocacy_in_the_Late_Roman_Empire?sm=b
3. Ткаченко А. В. Гонорар адвоката: історичний огляд. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє*. Одеса. Фенікс. 2020. С. 393-397.
4. Логінова. С. М. Адвокатська етика: історія та сучасність. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2012. Випуск 11. С. 182-185.
5. Гаврилук. М. О. Історія виникнення і становлення адвокатури в Стародавньому Римі. *Сайт НУ «ОЮА»*.
6. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 656 с.
7. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право. Навчальний посібник. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с.